

Socijalna alijenacija bunjevačkih Hrvata u Vojvodini

Zlatko Šram

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, Hrvatska
e-mail: zlatko.sram@imin.hr

SAŽETAK Na uzorku bunjevačkih Hrvata u Vojvodini nastojali smo utvrditi nalaze li se dimenzije socijalnih stavova, kao što su anomija, političko nepovjerenje i interpersonalno nepovjerenje, u takvim relacijama da na latentnoj razini višega reda formiraju strukturu socijalne alijenacije. Drugi cilj istraživanja bio je utvrditi doprinos anomije, političkoga nepovjerenja i interpersonalnoga nepovjerenja u predikciji rezultata na dimenziju interesa za politiku. Treći je cilj istraživanja bio utvrditi povezanost sociodemografskih karakteristika i subjektivne procjene životnoga standarda sa socijalnom alijenacijom kao faktorom višega reda. Istraživanje je izvršeno na uzorku od 484 punoljetna ispitanika od kojih se polovica nacionalno izjasnila Hrvatima, a druga "samo" Bunjevcima. Ispitivane varijable pokazale su se kao jednofaktorski konstrukti, iskazujući visoku unutarnju pouzdanost izračunatu Cronbachovim alfa koeficijentom. Faktorska analiza izvršena na temelju korelacijske matrice anomije, političkoga nepovjerenja i interpersonalnoga nepovjerenja ukazala je na postojanje superfaktora socijalna alijenacija. Multipla regresijska analiza je pokazala da se interes za politiku nalazi u negativnoj korelaciji s političkim nepovjerenjem, ali je u pozitivnoj korelaciji s anomijom i interpersonalnim nepovjerenjem. Korelacijska analiza je pokazala da je socijalna alijenacija u većem stupnju prisutna kod niže obrazovanih ispitanika i kod "samo" Bunjevaca. Subjektivna nepovoljna procjena životnoga standarda pokazala se boljim prediktorom socijalne alijenacije negoli sociodemografske varijable. Rezultati istraživanja potvrdili su našu polaznu hipotezu da nepovjerenje u društvo, politiku i čovjeka općenito predstavljaju jedan prilično homogeni i unutarnje koherentni stavovski konstrukt. Smjer povezanosti varijabli u regresijskoj jednadžbi pokazao je da se u psihosocijalnoj pozadini interesa za politiku istovremeno nalazi sindrom "hostilne anomije" i "političke integriranosti" u smislu postojanja povezanosti političkoga povjerenja i interesa za politiku. Također je potvrđena hipoteza da se školska naobrazba i subjektivna procjena ekonomskoga standarda nalaze u korelaciji sa socijalnom alijenacijom, ukazujući pri tom na važnost socioekonomskoga faktora u pojavljivanju izolacionizma i raznih oblika manipulacije u političkom i socijalnom životu bunjevačkih Hrvata u Vojvodini.

Cljučne riječi: socijalna alijenacija, anomija, političko nepovjerenje, interpersonalno nepovjerenje, interes za politiku, bunjevački Hrvati, Vojvodina.

Primljeno: siječanj 2009.

Pribvačeno: travanj 2009.

Copyright © 2009 Institut za društvena istraživanja u Zagrebu – Institute for Social Research in Zagreb
Sva prava pridržana – All rights reserved

1. Uvod

Različita se značenja pridaju pojmu “alijenacija” koji je u biti modifikacija jednoga šireg značenja gdje alijenacija predstavlja čin ili rezultat čina putem kojih netko postaje ili je postao otuđen nečemu (Petrović, 1986.). Obično se smatra da je alijenacija rezultat situacijskih specifičnih odnosa koji se temelje na interakciji povijesnoga konteksta, strukturalnih uvjeta i pojedinca (Twining, 2005.). U socijalno-psihološkom smislu alijenacija je produkt percipiranja diskrepancije između internaliziranih aspiracija, normi, potreba i vrijednosti i prilike za njihovo zadovoljavanje (Finifter, 1972., prema Rus i Arzenšek, 1984.:365; Schmitt, 2003.). Na temelju ovakvoga dinamičkog određenja alijenacija nije samo stanje društva ili subjektivan osjećaj pojedinca nego i vrsta socijalnoga procesa. U suvremenoj sociologiji i psihologiji alijenacija označava individualni osjećaj tuđosti prema društvu, prirodi, drugim ljudima ili samome sebi (Petrović, 1986.). Stoga se pojam “alijenacija” može odnositi na različita područja društvenoga i individualnoga života i često se poklapa s nekim drugim konceptima kao što su lokus kontrole, nepovjerenje i apatija¹ (DeMan i Devisse, 1987.). Alijenacija ukazuje na važnu dodirnu točku između pojedinca i njegovoga socijalnog, političkog i ekonomskog sustava. Upravo iz ovih dodirnih točaka između pojedinca i određenoga segmenta društvenoga sustava mogu se izvesti različiti sadržaji alijenacije kao što su socijalna, politička, ekonomska ili interpersonalna alijenacija (Lockerbie, 2006.; Rokach, 2004.).

Međutim, valja razlikovati određenje alijenacije kao psihosocijalnoga koncepta i kao objektivne činjenice² koja ukazuje na stanje u određenom društvu³ (Deflem, 1989.; Merton, 1964.). Postoje dakle dvije vrste alijenacije gdje jedna ukazuje na subjektivni osjećaj nezadovoljstva, a druga na sociostrukturalnu disfunkcionalnost⁴ (Schacht, 1994.). U ovom ćemo radu alijenaciju primarno tretirati kao socijalno-psihološki koncept koji se odnosi na subjektivno stanje pojedinca za koje je karakteristično izražavanje nepovjerenja prema različitim “objektima” u socijalnom, političkom i interpersonalnom prostoru⁵ (Schacht, 1989.). Također ćemo pobliže odrediti konstrukte alijenacije u socijalnom, političkom i interpersonalnom prostoru koje ćemo koristiti u ovom istraživanju.

¹ U tom smislu alijenacija može biti jedan “kišobran koncept” pod kojim se nalaze različiti premda u psihološkom smislu slični koncepti.

² U Marxovoj koncepciji alijenacije naglašen je objektivni aspekt. Polazi se od stava da su najamni rad, privatno vlasništvo i podjela rada tri međusobno povezana društvena uvjeta otuđenja rada. U takvim je okolnostima pojedinac otuđen od proizvoda svojega rada, od samoga čina proizvodnje, od svoje generičke biti i od drugih ljudi (Marx i Engels, 1976.).

³ Premda je za očekivati da postoji povezanost između subjektivnoga i objektivnoga izražavanja alijenacije, ipak nije posve jasno koliko su i na koji način alijenacija kao stanje društva i alijenacija kao psihosocijalno stanje pojedinca međusobno povezani.

⁴ Ove se dvije vrste alijenacije mogu međusobno preklapati, ali konceptualno ipak su sasvim različite.

⁵ Neki autori alijenaciju definiraju “kao subjektivno neželjeno odvajanje od nečega što se nalazi izvan pojedinca... ili čak unutar pojedinca” (Geyer, 2001.:390).

Pod utjecajem Emile Durkheimova koncepta anomije i Julian Rotterova koncepta lokusa kontrole, Melvin Seeman je razvio vlastiti socijalno-psihološki koncept alijenacije koji je bio primjeren za empirijska istraživanja (Seeman, 1959., 1983.). Seemanov koncept alijenacije pretpostavlja da čovjek stvarno ima izvjestan stupanj kontrole nad nekim pojavama u socijalnom životu i da gubitak te kontrole ili svijest o gubitku te kontrole dovodi do osjećaja depriviranosti, do osjećaja da postoji neka diskrepancija između potencijalne i stvarne kompetencije. Seeman je alijenaciju konceptualizirao kao socijalno-psihološki fenomen definirajući njezinih pet dimenzija ili subtipova: *bespomoćnost* (pojedinaac ne vjeruje da će mu njegovo djelovanje pomoći u postizanju cilja kojem teži); *bismislenost* (pojedinaac nedovoljno razumije događaje u kojima sudjeluje, ne zna u što bi trebao vjerovati i zašto bi se trebao ponašati na jedan način, a ne na neki drugi); *anomiju ili odsutnost normi* (situacija u kojoj se pojedinac suočava s kontradiktornim očekivanjima i primoran je na društveno neprihvatljivo ponašanje kako bi postigao svoje ciljeve); *socijalnu izolaciju* (otuđenje pojedinca od dominantnih ciljeva i vrijednosti društva); *samo-otuđenje* (otuđenje pojedinca od samoga sebe, osjećaj da su njegovo vlastito ja i njegove sposobnosti nešto tuđe).

Pojedine dimenzije Seemanova koncepta alijenacije u značajnoj mjeri korespondiraju s empirijskim konceptom anomije kojeg je ponudio Leo Srole (1956.), a kojega definiraju tri dimenzije: *devalvacija normi* (odnosi se na odsutnost moralnih smjernica u postizanju ciljeva); *interpersonalna dezintegracija* (odnosi se na destabilizaciju interpersonalnih potpora; pojedinci više ne znaju na koga se mogu u životu osloniti i osjećaju se socijalno izoliranim); *nesigurna budućnost* (odnosi se na napuštanje postizanja ciljeva u budućnosti). Polazeći od Seemanovih komponenti alijenacije, kao što su odsutnost normi i bespomoćnost, te Sroleove konceptualizacije anomije, u ovom smo radu socijalni prostor alijenacije definirali i operacionalizirali kao anomiju, tj. kao onaj socijalno-psihološki konstrukt koji u svojoj strukturi upućuje na (1) *odsutnost normi*, (2) osjećaj *socijalne bespomoćnosti* i (3) osjećaj *besperspektivnosti*⁶ (Šram, 2007.a). Riječ je o stavovskom obrascu čiju strukturu definiraju nepovjerenje u društvo i osjećaj socijalne nemoći.⁷

Iz ideje diskrepancije⁸ proizlazi da je i samo nepovjerenje u politički sustav i u politiku generalno, jedan oblik alijenacije. Naime, ono što se pojavljuje kao suprotnost političkom povjerenju i davanju političke potpore obično se naziva politička alijenacija (Borre, 2000.; Dalton, 2004.; Southwell i Everest, 1998.). Ova se alijenacija odnosi na osobni osjećaj otuđenosti od politike i vlade, a koji u sebi implicira ne

⁶ I u drugim su se, danas klasičnim, istraživanjima alijenacije najčešće koristile dvije dimenzije – odsutnost normi i bespomoćnost (Neal i Rettig, 1963.). Smatralo se naime da su Seemanove dimenzije alijenacije, kao što su bismislenost i samootuđenje, samo oblici bespomoćnosti (Dean, 1961.).

⁷ Drugim riječima, ciljevi pojedinca ne mogu biti smisleno integrirani kroz vrijednosti i norme, što znači da se “ne zna više što je moguće a što nije, što je pravedno a što nepravedno...” (Durkheim, 1969.:873).

⁸ Diskrepancije između potreba i mogućnosti njihovoga zadovoljavanja.

samo odsutnost interesa za politiku nego i prisutnost odbacivanja politike i vlade (Lane, 1962.). Drugim riječima, politička alijenacija ukazuje na prisutnost duboko ukorijenjenih i relativno trajnih osjećaja otuđenosti, odbacivanja, negativizma, razočarenja i nezadovoljstva s političkim sustavom ili njegovim dijelovima⁹ (Weakliem i Borch, 2006.). Politička alijenacija u empirijskim istraživanjima često u sebi uključuje različite aspekte odsutnosti političke potpore¹⁰, političke neefikasnosti¹¹, nepovjerenja¹², i cinizma¹³ (Citrin i Muste, 1993.; Kabashima i sur., 2000.; Macke, 2008.; Mason i sur., 1985.; Miller, 1974.), dok Ada W. Finifter (1970.) u empirijskim istraživanjima političke alijenacije govori o dimenzijama kao što su politička bespomoćnost, politička besmislenost, percipirana odsutnost normi, i politička izolacija¹⁴. U našem smo radu politički prostor alijenacije definirali i operacionalizirali

⁹ Općenito se drži da građani u postkomunističkim zemljama imaju relativno slabo povjerenje u svoje temeljne političke institucije. Građani ne vjeruju da političari u svojem djelovanju služe javnom interesu i općem dobru (Lovell, 2001.), a također je uočena manja razina povjerenja u ljude općenito (Sapsford i Abbott, 2006.).

¹⁰ Easton (1965.) razlikuje političku potporu kroz tri razine političkih objekata: (1) politička zajednica, (2) politički režim i (3) politička vlast. Indikatori političke potpore reflektiraju se u stupnju poštovanja prema zakonima i vlasti, legitimaciji političkih institucija i odsutnosti ozbiljnih socijalnih konflikata (Borre, 2000.).

¹¹ Riječ je o dimenzijama građanske kompetencije koje se mogu izraziti kao eksternalna politička efikasnost i kao internalna politička efikasnost (Southwell i Everest, 1998.; Vujčić, 2001.). Eksternalna politička efikasnost je svijest o predstavnicima vlasti i očekivanje da će oni djelovati u interesu građana, dok je internalna politička efikasnost subjektivno osjećanje o sposobnosti i mogućnosti za političko i društveno djelovanje. Koncept građanske (ne)kompetencije izražen u oblicima političke neefikasnosti (eksternalne i internalne) u najvećoj mjeri korespondira s konceptima političkoga nepovjerenja (odsutnost normi) i političke nekompetencije (nemoć). Političko-kulturalni značaj koncepta političkoga (ne)povjerenja može se vidjeti u tome što se ovaj koncept u politološkoj literaturi smatra jednom od ključnih dimenzija političke kulture (Vujčić, 2001.). Zbog toga se ponekad govori o postojanju alijenirane političke kulture (Almond i Verba, 1963.; Southern, 2007.; Šram, 2006.).

¹² Političko (ne)povjerenje subjektivan je osjećaj koji građani imaju prema političkom sustavu, vlastima i institucijama. Očituje se u percepciji između političkoga očekivanja i stvarnosti, odnosno u procjeni djeluju li političke vlasti i institucije u suglasju s normativnim očekivanjima javnosti (Levi i Stoker, 2000.). Političko nepovjerenje ponekad se koristi kao sinonim za politički cinizam (Citrin i Luks, 2001.; Lyons, 1970.), premda politički cinizam ukazuje na jedan teži i oštiji psihološko-politički fenomen.

¹³ Za cinika je karakteristično da negira postojanje ljudske iskrenosti i da vjeruje kako je cjelokupno ljudsko ponašanje motivirano isključivo sebičnim ciljevima (Zonis, 1968.). Politički cinizam stoga bi se mogao definirati kao stav kojim se izražava nepovjerenje u "dobre" namjere i ponašanja političkih aktera i prezir prema politici općenito (Eisinger, 2000.).

¹⁴ U izučavanju socijalne i političke alijenacije teško je zaobići postavke teorije socijalne atribucije čija se središnja tema sastoji u razumijevanju čemu ljudi atribuiraju ili pripisuju uzrok ili razloge vlastitoga ponašanja i ponašanja drugih ljudi (Kelly, 1967.). Na temelju unutarnjih i vanjskih atribucijskih procesa, odnosno posjedovanja kontrole nad događajima, Rotter (1975.) govori o konceptu lokusa kontrole, a koji ukazuje na mjeru u kojoj ljudi percipiraju rezultate kao one koji se nalaze pod njihovom unutarnjom kontrolom ili kao one koji se nalaze pod vanjskom kontrolom (svojim učincima pridaju vanjske atribucije kao što su ponašanja drugih ljudi, korumpiranost društva, pokvarenost ljudi i sl.).

kao stavovski obrazac čija struktura sadrži (1) nepovjerenje u političare, (2) nepovjerenje u državu i (3) nepovjerenje u političke stranke.

Međutim, političko (ne)povjerenje je samo jedan od indikatora političke alijencije. Drugi je indikator politička involviranost koja se može manifestirati u obliku interesa za politiku i različitih obrazaca političke angažiranosti¹⁵ (Dalton, 2004.; Šram, 2007.b; Thompson i Horton, 1960.). Obično se drži kako politički alijenirani pojedinci ne traže informacije vezane za politiku i nisu prijemčivi za političke informacije jer nemaju povjerenje u političke aktere. Kao komponente interesa za politiku ili internalnoga aspekta političke involviranosti navodi se sudjelovanje u raspravama o politici i praćenje političkih događaja putem medija (Verba i sur., 1995.). Riječ je o vrsti građanske svjesnosti (civic-mindedness) koja se interpretira kao mjera aktivne psihološke angažiranosti vezane za različite političke objekte (Kabashima i sur., 2000.). Veličina političkoga interesa najčešće se dovodi u pozitivnu vezu s veličinom političkoga povjerenja (Catterberg i Moreno, 2006.) i sa stopom izlaska na izbore (Denny i Doyle, 2008.). Upravo se na temelju povezanosti političkoga interesa i političkoga povjerenja mogu razlikovati tipovi odnosa prema politici koji se mogu prikazati na sljedeći način: (1) *integrirani* odnos: visoki interes za politiku i visoko političko povjerenje, (2) *cinični* odnos: visoki interes za politiku i nisko političko povjerenje, (3) *lojalni* odnos: niski interes za politiku i visoko političko povjerenje, i (4) *alijenirani* odnos: niski interes za politiku i nisko političko povjerenje (Oskarson, 2008.). U ovom smo istraživanju interes za politiku definirali i operacionalizirali kao internalnu političku involviranost čija struktura ukazuje na prisutnost praćenja politike putem elektronskih i novinskih medija i na prisutnost razgovora o politici s prijateljima i u obiteljskom krugu.

Interpersonalni prostor alijencije odredili smo kao nepovjerenje u ljude, odnosno čovjeka općenito. Drugim riječima, alijenciju u interpersonalnim odnosima definirali smo i operacionalizirali kao stavovski konstrukt u čijoj se strukturi nalazi percepcija o moralnoj pokvarenosti ljudi i percepcija o sebičnosti drugih ljudi. Ova vrsta nepovjerenja u biti predstavlja jedno od tzv. bazičnih vjerovanja o prirodi svijeta i stvarnosti u kojoj pojedinac živi, a koja prezentira dublju psihičku razinu negoli stavovi i mišljenja¹⁶ (Renshon, 1975.). Naime, jedno od Renshonovih bazičnih

¹⁵ U jednom našem ranijem istraživanju faktorskom analizom su izdvojene dvije latentne dimenzije političke involviranosti (Šram, 2007.b). Prvu smo nazvali "interes za politiku", definiraju je praćenje političkih događaja putem masovnih medija, a drugu smo dimenziju nazvali "stranačka angažiranost", koju definiraju odlazak na sastanke političke stranke i sudjelovanje u njenom radu. Premda je utvrđena pozitivna interfaktorska korelacija ($r = 0.33$), ipak je riječ o relativno nezavisnim dimenzijama političke involviranosti. Interes za politiku ili, kako neki nazivaju, politički interes ne podrazumijeva nužno postojanje i stranačke angažiranosti. Drugim riječima, ne postoji visoka korelacija između kognitivne i bihevioralne komponente političke involviranosti.

¹⁶ Bazična vjerovanja su vjerovanja o prirodi svijeta dok su stavovi orijentacije prema specifičnim objektima.

nih vjerovanja¹⁷, odnosno pretpostavki o prirodi stvarnosti u kojoj pojedinac živi, odnosi se na vjerovanje o drugima u životnom prostoru pojedinca – jesu li na primjer ljudi dobri i može li se u njih imati povjerenja, ili su bazično zli i ne može im se vjerovati. Riječ je o onoj vrsti alijenacije koja može ukazivati na izvjesni “poremećaj u odnosima” (Schabracq i Cooper, 2003.:54) za koji je karakteristična agresivnost kao rezultat izloženosti stresnim situacijama (Gurtman, 1992.) i oskudnim resursima i egzistencijalnim prijetnjama (Ross i sur., 2001.). Nepovjerenje u druge ljude ukazuje ne samo na jednu stavovsku organizaciju, nego i na crtu ličnosti koja se u literaturi naziva “personalnim faktorom” (Folkman i sur., 1986.:571) i koja u svojem ekstremnom obliku može biti povezana s paranoidnim kognicijama ili disfunkcionalnim nepovjerenjem (Kramer, 1995.), depresijom (Šram, 2007.a), različitim autističkim političkim stavovima (Binning, 2007.; Šram, 2006.) i inhibitornim faktorima u razvoju demokratskih institucija, političke participacije i demokratskih procesa (Lenard, 2007.).

Nepovjerenje u ljude u interpersonalnim odnosima, u socijalno-psihološkom značenju, u izvjesnoj je mjeri slično konceptu socijalnoga kapitala koji se koristi kako bi se opisala pojedina obilježja socijalnih odnosa unutar grupe ili zajednice. Robert D. Putnam (1993.) pod socijalnim kapitalom podrazumijeva obilježja socijalnoga života koja omogućuju sudionicima da učinkovitije djeluju u postizanju zajedničkih ciljeva. Teorija socijalnoga kapitala pretpostavlja snažnu povezanost između socijalnoga (ne) povjerenja i (ne)povezanosti s drugim ljudima¹⁸. Ukratko, socijalni kapital odnosi se na socijalne veze, norme i (ne)povjerenje među ljudima.¹⁹ S našim konceptom “nepovjerenja u ljude” u izvjesnom smislu korespondira upravo treća komponenta socijalnoga kapitala, tj. (ne)povjerenje u ljude, a ukazuje na njegovu kognitivnu dimenziju²⁰. Pored toga, naš koncept “nepovjerenja u ljude” sličan je drugoj dimenziji Sroleova koncepta anomije koju je nazvao “interpersonalna dezintegracija” (Srole, 1956.). Premda mogu postojati različite veze između nepovjerenja u ljude, nepovjerenja u društvo ili anomije i nepovjerenja u politiku, one ipak mogu biti sasvim različitoga intenziteta

¹⁷ Renshon (1975.) navodi pet bazičnih vjerovanja: (1) vjerovanje o prirodi fizičke stvarnosti, (2) vjerovanje o mogućnosti (potencijalu) za individualno djelovanje u svijetu u kojem se živi (tzv. personalna kontrola), (3) vjerovanja koja podrazumijevaju procjene o hostilnosti svijeta ili sredine u kojoj se živi, (4) vjerovanja o drugim ljudima (jesu li dobri ili zli) i (5) vjerovanja koja se odnose na samoprocjenu (vrednuje li pojedinac sebe ili ne). Rokeach (1960.) je predložio sličan koncept nazivajući ga “centralnim vjerovanjima”. Ova su bazična ili centralna vjerovanja međusobno povezana u procesu usvajanja. Drugim riječima, neka od ovih vjerovanja mogu kovarirati. Na primjer, vjerovanje da je svijet mjesto u kojem nije moguća personalna kontrola može biti povezano s vjerovanjem da je svijet u biti jedno neprijateljsko mjesto.

¹⁸ Premda postoje određeni dokazi da se uspostavljanjem ljudskih veza dolazi do povjerenja, ova vrsta uzročnosti nije sasvim jasna kako s teorijskoga tako i metodologijskoga stajališta (Putnam, 1995.).

¹⁹ Radi se o složenom konstrukt, odnosno jednom “kišobran terminu” (*umbrella term*) “pod koji se zajedno mogu staviti termini kao što su socijalna kohezija, socijalna potpora, socijalna integracija i/ili participacija” (Almedom i Glandon, 2007.:191).

²⁰ Za razliku od strukturalne dimenzije socijalnoga kapitala koji se odnosi na ponašanje u okviru socijalne mreže.

i smjera u različitim društvenim i političkim sredinama²¹ (Putnam, 1995.; Sapsford i Abbott, 2006.). Međutim, čini se da veliko preklapanje socijalnoga, političkoga i interpersonalnoga prostora alijencije, definiranoga kao nepovjerenje u druge (institucije i ljude), može ukazivati na strukturu generalnoga obrasca socijalne alijencije.²² Riječ je o kombinaciji nepovjerenja u druge, osjećaja neefikasnosti, nezadovoljstva, cinizma i beznađežnosti koja generira osjećaj različite vrste nesigurnosti (Conchie i Donald, 2008.) i osobine ličnosti kao što su anksioznost, hostilnost, agresivnost, usamljenost, izolacija i nisko samopoštovanje (Heaven i Bester, 1986.; Sexton, 1983.).

Imajući na umu da u psihološkoj pozadini anomije, političkoga nepovjerenja s jedne i interpersonalnoga nepovjerenja s druge strane leži slična kognitivna matrica koja ukazuje na postojanje nepovjerenja prema društvu, politici i čovjeku, formirali smo hipotezu da će se ove dimenzije alijencije nalaziti u takvim odnosima da na latentnoj razini višega reda ukazuju na egzistenciju unutarnje koherentne socijalne alijencije u populaciji bunjevačkih Hrvata²³ u Vojvodini. Prvi cilj ovoga istraživanja bio je utvrditi nalaze li se ispitivane dimenzije alijencije u međusobno takvim odnosima da na razini faktora drugoga reda formiraju strukturu socijalne alijencije. Drugi cilj istraživanja bio je utvrditi doprinos anomije, političkoga nepovjerenja i interpersonalnoga nepovjerenja u predikciji rezultata na dimenziji političkoga interesa ili interesa za politiku. Pošli smo naime od hipoteze da će interes za politiku biti u negativnoj korelaciji s pojedinim dimenzijama alijencije, kako su to pokazali rezultati nekih istraživanja (Catterberg i Moreno, 2006.; Šram, 2007.b). Pošto smo utvrdili da na razini faktora drugoga reda postoji faktor socijalne alijencije, nastojali smo, kao treći cilj istraživanja, utvrditi povezanost sociodemografskih varijabli (spol, dob, školska naobrazba i etnička samoidentifikacija) i subjektivne procjene životnoga standarda sa stupnjem internalizacije socijalne alijencije kao faktora drugoga reda. U pozadini trećega cilja istraživanja nalazi se pretpostavka da će sociodemografske varijable biti u statistički značajnoj korelaciji sa socijalnom alijencijom (Neal i Groat, 1974.; Quinney, 1964.; Weakliem i Borch, 2006.), a posebno varijabla školske naobrazbe (Mulvey, 2000.; Murdock, 1999.; Thompson i Norris, 1992.). Međutim, pretpostavili smo da će korelacije između socijalne alijen-

²¹ Tako na primjer na prostoru Rusije postoji veliko povjerenje u rodbinu i prijatelje, manje povjerenje u ljude općenito, dok je najmanje povjerenje u političare i institucije socijalne kontrole (Sapsford i Abbott, 2006.).

²² Jedno ovakvo stanje općepriputnoga nepovjerenja predstavlja mentalni signal da u socijalnoj sredini odnosi nisu funkcionalni, odnosno da stvari nisu onakve kakve na površini izgledaju.

²³ Povijesna je znanost utvrdila kako su Bunjevci velika skupina hrvatskoga naroda koja je bila naseljena u raznim dijelovima kvarnerskog primorja, Dalmacije, Like i Bosne i Hercegovine (Sekulić, 1990.). "Udaljenost i teritorijalno-politička izdvojenost od modernizacijskoga središta matičnoga etničkog prostora... za posljedicu ima slabljenje svijesti u dijelu bunjevačke populacije o zajedničkom kulturnom identitetu s matičnom hrvatskom nacijom" (Bušić, 2004.:86). Upravo navedeno jedan je od razloga zašto je dio Bunjevaca sklon etnički se deklarirati "samo" kao Bunjevci. U ovom radu deklarativnu podjelu bunjevačkih Hrvata na "samo" Bunjevce s jedne i Hrvate s druge strane tretiramo isključivo kao sociološku činjenicu.

cije, koja u biti ukazuje na generalno nepovjerenje, i sociodemografskih varijabli biti vrlo niska, kako su to pokazala neka istraživanja (Whiteley, 1999.; Alesina i La-Ferrara, 2002.). U pogledu povezanosti alijenacije i subjektivne procjene životnoga standarda pošli smo od pretpostavke da među njima postoji značajna korelacija, tj. da više alijenirani pojedinci nepovoljnije procjenjuju razinu vlastitoga životnoga standarda (Emmons i Diener, 1984.; Šram, 2007.a; Trzcinski i Holst, 2008.). Drugim riječima, alijeniranost pojedinca može biti produkt objektivne ili percipirane odsutnosti socijalnih i ekonomskih resursa koja je uvjetovana položajem pojedinca u stratifikacijskom sustavu (Ross i Mirowsky, 2006.).

2. Metoda

2.1. Ispitanici

Uzorkom je obuhvaćeno 484 ispitanika na teritoriju općine Subotica sa sljedećim sociodemografskim karakteristikama:

Spol: muški: 47%, ženski: 53%.

Dob: 18 – 30 god. = 24.2%,

31 – 45 = 32.9%;

46 – 55 = 20.9%;

56 – 65 = 13.8%;

66 i više god. = 8.3%.

Školska naobrazba:

nezavršena osnovna škola = 5.8%;

osnovna škola = 15.0%;

srednja trogodišnja škola za radnička zanimanja = 26.1%;

srednja četverogodišnja škola = 37.4%;

viša škola = 8.6%;

fakultet = 7.1%.

Etnička samoidentifikacija:

Bunjevci = 46.0%;

Hrvati = 54.0%.

Subjektivna procjena životnoga standarda:

krajnje siromašan = 7.0%;

siromašan = 28.2%;

prosječan = 59.4%;

iznadprosječan = 5.4%;

visok = 0.0%.

2.2. Mjerni instrumenti

U ovom smo istraživanju primijenili četiri mjerna instrumenta koja smo konstruirali na temelju nekih naših ranijih istaživanja (Šram, 2001., 2006., 2007.a), a to su: (1) skala anomije, (2) skala političkoga nepovjerenja, (3) skala interpersonalnoga nepovjerenja (nepovjerenje u ljude općenito) i (4) skala interesa za politiku (politički interes). Od ispitanika je traženo da izraze stupanj slaganja ili neslaganja s određenom tvrdnjom na petostupanjskoj skali Likertovog formata u rasponu od potpunoga neslaganja (1 = uopće se ne slažem) do potpunoga slaganja (5 = u potpunosti se slažem). Homogenost skala provjerena je faktorskom analizom pod komponentnim modelom uz varimax rotaciju, a njihova je unutarnja pouzdanost izračunata Cronbachovim alfa koeficijentom. U tablicama koje prikazuju faktorske strukture mjernih instrumenata navedeni su sumarni postoci odgovora “uglavnom se slažem” i “u potpunosti se slažem” s tvrdnjama koje formiraju faktorsku strukturu. Ovaj je postotak izražen u sumarnoj kategoriji “slaže se”.

Anomija. Faktorska analiza skale od 8 čestica rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno 54.60% varijance (tablica 1.). Sadržaj skale ukazuje na (1) *odsutnost normi u društvu* (“U ovom društvu malo tko poštuje bilo kakve zakone”, “U ovom se društvu samo kriminalci mogu obogatiti”, “Društvo u kojem živimo mi ponekad izgleda gore od samoga pakla”, “Da bi čovjek u životu nešto postigao, prisiljen je da vara i krade”); (2) *besperspektivnost* (“Ništa dobro ne možemo očekivati od budućnosti”, “Danas čovjek može živjeti samo od danas do sutra”) i (3) *bespomoćnost* (“Osjećam se беспомоћним bilo što u životu učiniti za sebe”, “Malo toga mogu učiniti sa svojim životom jer sve ovisi o drugima”). Unutarnja pouzdanost skale iznosi alfa = .87.

Tablica 1.
Faktorska struktura skale anomije

Varijabla	Zasićenje	Slaže se (%)
Ništa dobro ne možemo očekivati od budućnosti	.81	37.9
Malo toga mogu učiniti sa svojim životom jer sve ovisi o drugima	.78	38.3
Danas čovjek može živjeti samo od danas do sutra	.77	57.1
U ovom se društvu samo kriminalci mogu obogatiti	.76	65.0
Osjećam se беспомоћним bilo što u životu učiniti za sebe	.75	24.4
Društvo u kojem živimo ponekad mi izgleda gore od samoga pakla	.70	29.8
U ovom društvu malo tko poštuje bilo kakve zakone	.65	61.2
Da bi čovjek u životu nešto postigao, prisiljen je da vara i krade	.64	32.1

% varijance: 54.60%
Eigenvalue: 4.36

Političko nepovjerenje. Faktorska analiza skale od 5 čestica rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno 62.18% varijance (tablica 2.). Sadržaj skale ukazuje na (1) *nepovjerenje u političare* (“Svi političari gledaju samo svoje interese i korist, a ne vode brigu o interesima naroda”, “Politikom se bave samo nemoralni ljudi); (2) *nepovjerenje u političke stranke* (“Niti jednoj političkoj stranci ne treba vjerovati”); (3) *nepovjerenje u državu ili državni output* (“Od države ne treba ništa očekivati”, “Država gleda samo na to kako izvući korist od naroda”). Unutarnja pouzdanost skale iznosi alfa = .84.

Tablica 2.
Faktorska struktura skale političkoga nepovjerenja

Varijabla	Zasićenje	Slaže se (%)
Svi političari gledaju samo svoje osobne interese i korist, a ne vode brigu o interesima naroda	.84	58.2
Niti jednoj političkoj stranci ne treba vjerovati	.79	41.0
Od države ne treba ništa očekivati	.78	49.9
Politikom se bave samo nemoralni ljudi	.75	23.2
Država gleda samo na to kako izvući što veću korist od naroda	.74	67.7

% varijance: 62.18
Eigenvalue: 3.10

Interpersonalno nepovjerenje (nepovjerenje u ljude općenito). Faktorska analiza skale od 6 čestica rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno 61.88% varijance (tablica 3.). Unutarnja pouzdanost skale iznosi alfa = .87. Sadržaj skale ukazuje na (1) *percepciju moralne pokvarenosti drugih ljudi* (“Ljudi su u dubini svoje duše zli i pokvareni”, “Velik broj ljudi samo laže”, “Ljudi se pretvaraju da su nam prijatelji”, “Ljude je veoma lako podmititi”); i (2) *percepciju sebičnosti drugih ljudi* (“Ljudi gledaju samo svoje interese i nije ih briga ni za koga drugoga”, “Ljudi misle samo o tome kako se okoristiti na račun drugoga”). Unutarnja pouzdanost skale iznosi alfa = .87.

Tablica 3.
Faktorska struktura skale interpersonalnoga nepovjerenja

Varijabla	Zasićenje	Slaže se (%)
Velik broj ljudi samo laže	.84	48.4
Ljudi misle samo o tome kako se okoristiti na račun drugoga	.82	55.3
Ljudi se pretvaraju da su nam prijatelji	.78	31.4
Ljudi su u dubini svoje duše zli i pokvareni	.76	20.9
Ljudi gledaju samo svoje interese i nije ih briga ni za koga drugoga	.76	61.2
Ljude je veoma lako podmititi	.74	63.7

% varijance: 61.88
Eigenvalue: 3.71

Interes za politiku. Faktorska analiza skale od 5 čestica rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno 60.99% varijance (tablica 4.). Ispitanici su imali mogućnost da na skali Likertovog formata odgovore koliko često prate politiku u sredstvima masovnog priopćavanja i koliko često razgovaraju o politici sa svojim prijateljima i u obitelji. Opcije odgovora bile su: 1 = nikada, 2 = ponekad, 3 = često, 4 = veoma često. Pored faktorskih zasićenja prikazani su sumarni postoci odgovora “često” i “veoma često” kao jedinstvena kategorija odgovora. Sadržaj skale ukazuje na (1) *praćenje politike putem novinskih i elektronskih medija* (“Gledam političke emisije na televiziji”, “Slušam političke emisije na radiju”, “Čitam političke članke u novinama”) i (2) na *prisutnost razgovora o politici* (“Razgovaram o politici sa svojim prijateljima”, “U našoj obitelji razgovaramo o politici”). Unutarnja pouzdanost skale iznosi alfa = .83.

Tablica 4.
Faktorska struktura skale interesa za politiku

Varijabla	Zasićenje	Često (%)
Gledam političke emisije na televiziji	.82	34.8
Razgovaram o politici sa svojim prijateljima	.82	35.4
Čitam političke članke u novinama	.79	26.9
U obitelji razgovaramo o politici	.78	28.2
Slušam političke emisije na radiju	.67	12.6

% varijance: 60.99
Eigenvalue: 3.05

3. Rezultati

3.1. Povezanost anomalije, političkoga nepovjerenja i interpersonalnoga nepovjerenja

Polazeći od pretpostavke da se dimenzije alijenacije kao što su *Anomija*, *Političko nepovjerenje* i *Interpersonalno nepovjerenje* nalaze u međusobno takvim relacijama da na razini faktora višega reda ukazuju na latentnu egzistenciju socijalne alijenacije, izračunate su njihove interkorelacije pomoću Pearsonova koeficijenta i provedena je konfirmatorna faktorska analiza uz varimax rotaciju. Veličine korelacija između ispitivanih dimenzija alijenacije ukazuju na njihovu supstancijalnu povezanost, odnosno da tri dimenzije, ustvari pripadaju sličnom konceptu²⁴ (tablica 5.). Za očekivati je stoga bilo da će faktorska analiza ukazati na onu vrstu socijalne alijenacije u čijoj se latentnoj strukturi nalazi nepovjerenje prema društvu, politici

²⁴ Međutim, među ispitivanim dimenzijama postoji dovoljno nezavisnosti da se mogu tretirati i kao odvojene varijable ili koncepti.

i čovjeku općenito. Faktorska analiza ispitivanih stavovskih dimenzija rezultirala je jednofaktorskom solucijom kojom je objašnjeno 67.88% varijance (tablica 6.). Postotak objašnjene varijance ukazuje da faktor socijalne alijenacije, kako smo nazvali ovaj superfaktor, predstavlja prilično homogen i unutarnje koherentan stavovski konstrukt. Mogli bismo postaviti hipotezu da se u našem slučaju radi o jednom jedinom konstrukt, a da su korištene ljestvice njegove različite operacionalizacije.

Tablica 5.

Pearsonovi koeficijenti korelacije između anomije, nepovjerenja u politiku, i nepovjerenja u ljude (n = 484)

Dimenzija	1	2	3
Anomija	1.00		
Političko nepovjerenje	.56	1.00	
Interpersonalno nepovjerenje	.50	.48	1.00

Tablica 6.

Faktorska analiza latentnih dimenzija ispitivanih stavova

Faktor: Socijalna alijenacija	
Varijabla	Zastćenje
Anomija	.84
Političko nepovjerenje	.82
Interpersonalno nepovjerenje	.79

% varijance: 67.88

Eigenvalue: 2.03

3.2. Dimenzije socijalne alijenacije kao prediktori interesa za politiku

Doprinos pojedinih dimenzija alijenacije u predikciji rezultata na dimenziji *Interesa za politiku* izvršili smo primjenom multiple regresijske analize čiji su rezultati prikazani u tablici 8. Kao značajni prediktori *Interesa za politiku* pokazale su se sve tri promatrane varijable, ali različitoga intenziteta i smjera. Utvrdili smo da je *Interes za politiku* u negativnoj korelaciji s *Političkim nepovjerenjem* ($r = -.41$), a u pozitivnoj korelaciji s *Anomijom* ($r = .19$) i *Interpersonalnim nepovjerenjem* ($r = .10$). Drugim riječima, što je veći interes za politiku, manje je nepovjerenje u politiku. S druge pak strane možemo uočiti tendenciju da je interes za politiku kod bunjevačkih Hrvata u Vojvodini utoliko veći ukoliko je veća razina anomije i nepovjerenja u ljude. Oko 10% varijance kriterij varijable objašnjeno je prediktor varijablama.

Veličine utvrđenih korelacija između prediktor varijabli (vidjeti tablicu 7.) otvaraju pitanje multikolinearnosti. Što su prediktorske varijable međusobno više korelirane, to je teže odrediti koja prediktorska varijabla stvarno utječe na kriterij varijablu. Radi utvrđivanja kvalitete regresijskoga modela analizirali smo multikolinearnost u modelu. Kao indikatore multikolinearnosti uzeli smo koeficijente tolerancije i vrijednosti faktora inflacije varijance (variance inflation factor = VIF). U tablici 8. vidimo da koeficijent tolerancije nije manji od 0.10 niti je vrijednost faktora inflacije varijance (VIF) veća od deset. To znači da multikolinearnost među nezavisnim varijablama ne dovodi u pitanje pouzdanost regresijskoga modela.

Tablica 7.

Rezultati regresijske analize prediktora socijalne alijenacije na varijabli interesa za politiku (n = 483)

Interes za politiku					
Prediktor varijabla	beta	t	p	Koeficijent tolerancije	VIF
Anomija	.19	3.42	.001	.60	1.64
Političko nepovjerenje	-.41	-7.64	.000	.63	1.58
Interpersonalno nepovjerenje	.10	1.96	.050	.68	1.45

3.3. Povezanost sociodemografskih karakteristika i subjektivne procjene životnoga standarda sa socijalnom alijenacijom

Da bismo utvrdili povezanost različitih sociodemografskih karakteristika i subjektivne procjene životnoga standarda sa socijalnom alijenacijom, izračunate su Pearsonove korelacije koje su prikazane u tablici 8.

Utvdili smo statistički značajne korelacije između sociodemografskih varijabli kao što su školska naobrazba i nacionalna samoidentifikacija sa socijalnom alijenacijom. Naime, veći stupanj socijalne alijenacije izražavaju ispitanici s nižim stupnjevima školske naobrazbe²⁵ i oni koji se etnički deklariraju samo kao Bunjevci.²⁶ Također smo utvrdili statistički značajnu korelaciju između subjektivne procjene životnoga standarda i socijalne alijenacije. Ispitanici koji procjenjuju da imaju kraj-

²⁵ I u kanoničkoj diskriminacijskoj analizi školska se naobrazba među ispitivanim sociodemografskim varijablama pokazala kao najbolji prediktor socijalne alijenacije (kanon. $r = .25$, $p < .01$). Derivirana je jedna statistički značajna funkcija koju definiraju sve tri ispitivane dimenzije alijenacije. Centroidi skupina pokazali su da ovako strukturiranu socijalnu alijenaciju u većoj mjeri izražavaju ispitanici s nižim stupnjevima školske naobrazbe.

²⁶ Statistički značajnu diskriminacijsku funkciju deriviranu na temelju nacionalne samoidentifikacije također definiraju sve tri dimenzije alijenacije (kanon. $r = .13$, $p < .05$). Centroidi skupina pokazali su da na kanoničkom faktoru socijalne alijenacije nešto veće rezultate postižu "samo" Bunjevci.

nje siromašan i siromašan životni standard²⁷, u većoj mjeri izražavaju socijalnu alijeniranost. Spol i dob ispitanika nisu se pokazali kao one strukturalne varijable koje statistički značajno razlikuju ispitanike u pogledu stupnja internalizacije socijalne alijenacije.²⁸

Tablica 8.

Koeficijenti korelacije između sociodemografskih karakteristika i subjektivne procjene životnoga standarda sa socijalnom alijenacijom

Socijalna alijenacija	
Spol	0.1
Dob	0.8
Školska naobrazba	-.23*
Nacionalna samoidentifikacija	-.11*
Subjektivna procjena ekonomskoga standarda	-.32

p < .01

4. Rasprava

Rezultati istraživanja potvrdili su našu prvu hipotezu da se latentne dimenzije alijenacije kao što su *Anomija*, *Političko nepovjerenje* i *Interpersonalno nepovjerenje* nalaze u međusobno takvim relacijama da na latentnoj razini formiraju strukturu socijalne alijenacije. Visoka faktorska zasićenja i veliki postotak objašnjene varijance pokazuju da se radi o homogenom i unutarnje koherentnom stavovskom konstruktumu kojega definiraju percepcija odsutnosti normi u društvu, osjećaj besperspektivnosti, osjećaj bespomoćnosti, nepovjerenje u političare, nepovjerenje u političke stranke, nepovjerenje u državu, percepcija moralne pokvarenosti i sebičnosti drugih ljudi. Očigledno je da faktorska struktura socijalne alijenacije na razini višega reda označava osjećaj tuđosti prema samome sebi, drugim ljudima,

²⁷ Na temelju subjektivne procjene životnoga standarda derivirana je jedna statistički značajna diskriminacijska funkcija koju definiraju sve tri varijable alijenacije. Veličina kanoničke korelacije (kanon $r = .34$, $p < .001$) ukazuje da je subjektivna procjena životnoga standarda znatno bolji prediktor socijalne alijenacije negoli su to sociodemografske varijable. Centroidi skupina pokazali su da je socijalna alijenacija kao diskriminacijski kanonički faktor u većoj mjeri prisutna kod ispitanika koji svoj životni standard procjenjuju kao "krajnje siromašan" i "siromašan".

²⁸ Rezultati kanoničke diskriminacijske analize nisu također ekstrahirali statistički značajnu funkciju deriviranu na temelju spola. Premda je na temelju dobi derivirana statistički značajna diskriminacijska funkcija (kanon: $r = .17$, $p < .05$), ona je definirana samo *Anomijom*. Centroidi skupina pokazali su da je *Anomija* u nešto manjoj mjeri prisutna kod najmlađe skupine ispitanika.

političkim procesima i društvu u cjelini.²⁹ Socijalna alijencija kao superfaktor u sebi sadrži određene komponente Seemanova (1959., 1983.) koncepta alijencije (odsutnost normi i bespomoćnost), Sroleova (1956.) koncepta anomije (devalvacija normi, nesigurna budućnost i interpersonalna dezintegracija), koncepta političke alijencije (Weakliem i Borch, 2006.), jedne od Renshonovih (1975.) bazičnih vjerovanja (odnosi se na vjerovanja o drugim ljudima), te kognitivnu komponentu Putnamova (1993.) koncepta socijalnoga kapitala. Vidimo da kod bunjevačkih Hrvata u Vojvodini postoji veliko preklapanje različitih koncepta socijalnoga nepovjerenja sa sličnom kognitivnom matricom koja se reflektira na različitim socijetalnim razinama. Međutim, to ne znači da će se ovakva struktura faktora socijalne alijencije nužno pojaviti u drugim nacionalnim uzorcima. Naime, veličine korelacija između anomije, političkoga nepovjerenja i interpersonalnoga nepovjerenja, koje smo utvrdili unutar uzorka bunjevačkih Hrvata u Vojvodini, mogu biti različite u nekim drugim sociokulturalnim i političkim sredinama (Putnam, 1995.; Sapsford i Abbott, 2006.).

Teško je ovdje govoriti o uzročno-posljedičnom slijedu stvari, odnosno što prethodi jedno drugom. Imamo li na umu socijalno-psihološki aspekt koji (ne)povjerenje tretira kao dio sindroma ličnosti (Cattell, 1978.; Uslaner, 2002.), a koji se razvija u ranoj socijalizaciji djeteta, mogli bismo pretpostaviti da interpersonalno nepovjerenje, kao produkt primarne socijalizacije, generira osjećaj anomije. Može se isto tako pretpostaviti da anomija generira nepovjerenje u čovjeka ili da političko nepovjerenje generira anomiju, pod uvjetom da je nepovjerenje kolektivna karakteristika socijalnih relacija koje se održavaju kulturom, komunikacijama i društvenim institucijama (Bourdieu, 1983.; Giddens, 1990.). Najvjerojatnije se radi o simultanim procesima različitih oblika alijencije, odnosno razina nepovjerenja koji se gene-

²⁹ Kad bismo u "idealno-tipskoj" maniri pokušali opisati profil socijalno-alijeniranoga pojedinca, onda bismo mogli reći da se radi o osobi koja se s podozrenjem odnosi prema drugim ljudima, ima tendenciju da u drugom čovjeku vidi potencijalnoga neprijatelja uvijek spremnoga na prevaru i nanošenja zla, društvo percipira kao korumpirano, a sebe doživljava kao socijalno bespomoćnu i besperspektivnu osobu. Upravo ova vrsta osjećaja bespomoćnosti može ukazivati na simptome depresivnosti koji su često povezani s anomijom kao mentalnim stanjem (Jilek, 1981.; Lantz i Harper, 1990.; Šram, 2007.a). S druge pak strane latentna struktura interpersonalnoga nepovjerenja ukazuje na prisutnost tzv. sekundarne agresivnosti (Momirović i sur., 1992.). Imajući na umu strukturalnu povezanost anomije, političkoga nepovjerenja i interpersonalnoga nepovjerenja koje ukazuje na sekundarnu agresivnost, mogli bismo implicite pretpostaviti da se u psihološkoj pozadini koncepta socijalne alijencije nalazi jedna vrsta "hostilne anomije koja bi mogla u određenoj mjeri korespondirati sa sindromom hostilne depresije" (Milovanović i Živković, 1990.). Međutim, ne treba isključiti ni mogućnost postojanja socijalno-kognitivne disfunkcije kod socijalno alijeniranoga pojedinca ili skupina. Drugim riječima, to znači da pojave u socijalnoj, političkoj i interpersonalnoj realnosti mogu biti znatno drugačije nego što ih alijenirani pojedinac percipira. Naime, postoji mogućnost da alijenirani pojedinac ne raspolaže velikim brojem kognitivnih konstrukata pomoću kojih će sagledati socijalni, politički i interpersonalni kontekst iskazujući pri tom nisku razinu kognitivne diferencijacije (Kelly, 1955.). Riječ je o tendenciji da se postigne što veća kognitivna jednostavnost.

riraju i razvijaju u jednom širem kognitivnom repertoaru (Kelly, 1967.), kao i širem spektru socijalnih atribucija (Rotter, 1975.), bazičnih vjerovanja (Renshon, 1975.; Rokeach, 1960.) i političkih vrijednosti (Halman, 2007.). Sličan se problem javlja kad se pokušava objasniti uzročno-posljedični slijed alijenacije kao stanja društva i alijenacije kao psihosocijalnoga stanja pojedinca. U tom smislu sve tri ispitivane dimenzije alijenacije (anomija, političko nepovjerenje i interpersonalno nepovjerenje) mogu biti ili uzrok ili posljedica, ili pak istodobno i uzrok i posljedica.

Nadalje, nastojali smo provjeriti hipotezu o povezanosti političkoga (ne)povjerenja i odsutnosti interesa za politiku kao indikatora političke alijenacije. Pretpostavili smo da će veći stupanj interesa za politiku izražavati pojedinci koji ne samo da iskazuju manje političko nepovjerenje nego i manji stupanj anomalije i interpersonalnoga nepovjerenja. Međutim, već sama činjenica da smo utvrdili izrazito nisku negativnu korelaciju između interesa za politiku i faktora socijalne alijenacije ($r = -.10$, $p < .05$) dovodi u pitanje empirijsku utemeljenost postavljene hipoteze. Očigledno je da jedna vrsta generalne socijalne alijeniranosti ne mora nužno generirati smanjen interes za politiku. Štoviše, rezultati regresijske analize pokazali su da se anomalija i interpersonalno nepovjerenje nalaze u pozitivnoj korelaciji s izražavanjem interesa za politiku. U tom smislu nalazi istraživanja ne potvrđuju pretpostavku o negativnoj koreliranosti pojedinih dimenzija socijalne alijenacije i interesa za politiku koji su potvrđeni na nekim drugim nacionalnim i dobnim uzorcima (Šram, 2007.b). Ipak, relativno visoka negativna korelacija između interesa za politiku i političkoga nepovjerenja ($r = -.41$, $p < .01$) jednim dijelom potvrđuje našu drugu hipotezu i u skladu je s nalazima drugih istraživanja koja su ukazala na povezanost političkoga povjerenja i političkoga interesa (Catterberg i Moreno, 2006.; Levi i Stoker, 2000.).

Dok se sa stajališta teorije kognitivne disonance (Festinger, 1957.) može razumjeti povezanost između političkoga povjerenja i političkoga interesa, a koji u biti predstavlja integrirani odnos prema politici (Oskarson, 2008.), dotle je malo teže razumjeti da bunjevački Hrvati koji izražavaju socijalnu bespomoćnost i besperspektivnost te percipiraju društvo na jedan anomičan način, a druge ljude kao pokvarene i sebične, ujedno pokazuju tendenciju veće zainteresiranosti za politiku. Premda ovaj nalaz potvrđuje da socijalno nepovjerenje može dovesti do povećanja interesa za politiku i političke participacije (Schyns i Nuus, 2007.), ipak se postavlja pitanje kako razumjeti činjenicu da jedna vrsta "hostilne anomalije" leži u pozadini veće zainteresiranosti za politiku kod bunjevačkih Hrvata. Naime, kako objasniti da kod bunjevačkih Hrvata u Vojvodini postoji jedan ciničan odnos prema društvenoj stvarnosti, a sastoji se u relativno visokom interesu za politiku i niskim socijalnim povjerenjem iskazanim kroz anomaliju. Jedna od mogućih interpretacija je da su ispitanici koji preferiraju političku stanku Demokratski savez Hrvata u Vojvodini (DSHV), a njih je bilo u dovoljnom broju u ukupnom uzorku ispitanika, politički integrirani u smislu da imaju veći interes za politiku i izražavaju veće generalno političko povjerenje prema strankama i političarima. S druge strane, ispitanici koji imaju veći interes za politiku mogu snažnije i jasnije uočiti odsutnost normi u društvu, vlastitu socijalnu bespomoćnost i korumpiranost čovjeka. Možda

upravo iz jedne politički izoštrenije "dioptrije" o prirodi društva u kojem se živi i ljudi s kojima se živi proizlazi pozitivna veza između različitih razina socijalnoga nepovjerenja i interesa za politiku. Možemo zaključiti da kod dijela bunjevačkih Hrvata postoji koegzistencija interesa za politiku i nepovjerenja u makrosocijalnu i mikrosocijalnu sredinu. Kao političke posljedice ovakvoga "alijeniranog političkog interesa" mogu se u različitim oblicima pojaviti sindromi političkoga autizma, predrasuda i isključivosti, unatoč promjenama koje se mogu događati u političkom životu.

Rezultati istraživanja tek su djelimično potvrdili hipotezu o povezanosti socijalne alijenacije sa sociodemografskim varijablama. Nismo utvrdili da se ispitanici različitoga spola i dobi međusobno statistički značajno razlikuju s obzirom na izražavanje socijalne alijenacije. Međutim, utvrdili smo da su ispitanici koji se nacionalno izjašnjavaju "samo" kao Bunjevci u nešto većoj mjeri socijalno alijenirani negoli ispitanici koji se nacionalno izjašnjavaju kao Hrvati. Znatno veća povezanost socijalne alijenacije postoji s obrazovnim nivoom ispitanika. Utvrdili smo da veći stupanj socijalne alijeniranosti postoji kod niže obrazovanih ispitanika. U tom su smislu nalazi našega istraživanja sukladni s onima u kojima je utvrđena posebna značajnost varijable školske naobrazbe u pogledu izražavanja različitih dimenzija socijalne alijenacije kao sindroma socijalnoga nepovjerenja (Mulvey, 2000.; Murdock, 1999.; Thompson i Norris, 1992.). Također je potvrđena naša pretpostavka da će korelacije između socijalne alijenacije i sociodemografskih varijabli biti vrlo niske, što je u skladu s rezultatima drugih istraživanja (Whiteley, 1999.; Alesina i LaFerrara, 2002.). Odsutnost korelacija između socijalne alijenacije i spola i dobi ispitanika s jedne strane, te niske korelacije između socijalne alijenacije i nacionalne samoidentifikacije i školske naobrazbe s druge strane, mogu biti dijelom rezultat relativno velike prisutnosti pojedinih indikatora alijenacije u ispitivanoj populaciji.³⁰

Također je potvrđena pretpostavka o povezanosti socijalne alijenacije i subjektivne procjene životnoga standarda. Ova povezanost ne samo da postoji nego je i znatno veća u odnosu na povezanost socijalne alijenacije s ispitivanim sociodemografskim varijablama. Utvrdili smo da što je veća socijalna alijeniranost, nepovoljnija je subjektivna procjena ekonomskoga standarda – što je u skladu s rezultatima drugih istraživanja (Emmons i Diener, 1984.; Šram, 2007.a; Trzcinski i Holst, 2008.).

³⁰ Na primjer, 61% ispitanika smatra da u društvu u kojem žive malo tko poštuje bilo kakve zakone. 65% smatra da se u tom istom društvu samo kriminalci mogu obogatiti dok se 57% slaže s tvrdnjom da čovjek danas može živjeti samo od danas do sutra, dakle ništa ne planirati za budućnost. Oko dvije trećine ili 67% ispitanika smatra da država samo gleda kako izvući što veću korist od naroda, 50% smatra da od države ne treba ništa očekivati, a 58% slaže se s tvrdnjom da političari gledaju samo svoje interese i korist, a ne vode brigu o interesima naroda. Svijest o korumpiranosti i sebičnosti ljudi prisutna je kod skoro dvije trećine ispitanika: 63% smatra da je ljude vrlo lako podmititi, 61% smatra da ljudi gledaju samo svoje interese i nije ih briga ni za koga drugoga, a 55% slaže se s tvrdnjom da ljudi misle samo o tome kako se okoristiti na račun drugoga.

Imajući na umu povezanost između socijalne alijenacije i obrazovnoga nivoa kao jednoga od indikatora socioekonomskoga statusa s jedne strane, te povezanost socijalne alijenacije i subjektivne procjene ekonomskoga standarda s druge strane, mogli bismo postaviti hipotezu da je socijalna alijeniranost barem dijelom produkt objektivne, ali, izgleda još više, i subjektivno percipirane odsutnosti socijalnih i ekonomskih resursa (Ross i Mirowsky, 2006.; Ross i sur., 2001.). Ne bismo ovdje trebali zanemariti ni činjenicu da su bunjevački Hrvati u Vojvodini pored ekonomskih nedaća i egzistencijalne nesigurnosti, kojoj je bio izložen i većinski srpski narod, bili još dodatno izloženi različitim psihološkim stresovima i traumama u vrijeme ratnih konflikata na prostoru bivše Jugoslavije, što je vjerojatno još više pridonijelo pojavljivanju strukture jedne vrste opće socijalne alijeniranosti koja implicite ukazuje na poremećaj u socijalnim odnosima (Schabracq i Cooper, 2003.) i potisnutu agresivnost (Gurtman, 1992.). U tom bi smislu superfaktor socijalne alijenacije kod bunjevačkih Hrvata u Vojvodini trebao biti tretiran kao rezultat situacijskih specifičnih odnosa koji se temelji na interakciji povijesnoga konteksta i strukturalnih uvjeta (Twining, 2005.). Ako i postoji mogućnost pojavljivanja određenoga izolacionizma i manipulacije u političkom životu bunjevačkih Hrvata u Vojvodini, a na temelju predispozicija koje u sebi nosi generalna socijalna alijeniranost, onda je ta mogućnost u većoj mjeri prisutna kod nižih socijalnih slojeva i tek malo više kod onoga dijela bunjevačkih Hrvata koji sebe u etničkom smislu doživljavaju “samo” kao Bunjevce.

Literatura

1. Alesina, A.; La Ferrara, E. (2002). Who trusts others? *Journal of Public Economics*, 85 (2):207–234.
2. Almedom, A. M.; Glandon, D. (2007). Social Capital and Mental Health. An Updated Interdisciplinary Review of Primary Evidence. In: Kawachi, I.; Subramanian, S. V.; Kim, D. (Eds.). *Social Capital and Mental Health*. New York: Springer: 191–214.
3. Almond, G. A.; Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.
4. Binning, K. R. (2007). It's Us Against the World: How Distrust in Americans versus People-In-General Shapes Competitive Foreign Policy Preferences. *Political Psychology*, 28 (6):777–799.
5. Borre, O. (2000). Critical Issues and Political Alienation in Denmark. *Scandinavian Political Studies*, 23 (4):285–309.
6. Bourdieu, P. (1983). Forms of capital. In: J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press: 241–258.
7. Bušić, K. (2004). Migracije i kulturni identitet Hrvata-Bunjevaca. U: Temunović, J. (Ur.). *Zbornik radova o biskupu Lajči Budanoviću*. Subotica: Zadužbinski odbor Zadužbine biskupa Budanovića: 119–188.
8. Cattell, R. B. (1978). *Naučna analiza ličnosti*. Beograd: BIGZ.
9. Catterberg, G.; Moreno, A. (2006). The Individual Bases of Political Trust: Trends in New and Established Democracies. *International Journal of Public Opinion Research*, 18 (1):31–48.

10. Citrin, J.; Luks, S. (2001). Political Trust Revisited: Déjà Vu All Over Again? In: Hibbing, J. R.; Theiss-Morse, E. (Eds.), *What is it About Government that American Dislike?* New York: Cambridge University Press: 9–27.
11. Citrin, J.; Muste, C. (1993). Trust in Government. In: Robins, J. P.; Shaver, P. R.; Wrightsman, L. S. (Eds.). *Measures of Political Attitudes*. San Diego. Academic Press: 465–530.
12. Conchie, S. M.; Donald, I. J. (2008). The Functions and Development of Safta-Specific Trust and Distrust. *Safety Science*, 46 (1):92–103.
13. Dalton, R. J. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices. The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
14. Dean, D. G. (1961). Alienation: its meaning and measurement. *American Sociological Review*, 26 (5):753–758.
15. Deflem, M. (1989). From Anomie to Anomia and Anomic Depression: A Sociological Critique on the Use of Anomia in Psychiatric Research. *Social Science and Medicine*, 29 (5):627–634.
16. DeMan, A.; Devise, T. (1987). Locus of control, mental ability, self-esteem and alienation. *Social Behavior and Personality*, 15 (2):233–236.
17. Denny, K.; Doyle, O. (2008). Political Interest, Cognitive Ability and Personality: Determinants of Voter Turnout in Britain. *British Journal of Political Science*, 38 (2):291–310.
18. Durkheim, E. (1969). Anomičko samoubistvo. U: Parsons T.; Shils, E.; Naegele, K. D.; Pitts J. R. (Ur.). *Teorije o društvu*. Beograd: Vuk Karadžić: 860–875.
19. Easton, D. (1965). *A Framework for Political Analysis*. Englewood Cliffs New York: Prentice-Hall.
20. Eisinger, R. M. (2000). Questioning Cynicism. *Society*, 37 (5):55–60.
21. Emmons, R. A.; Diener, E. (1984). Factors Predicting Satisfaction Judgments: A Comparative Examination. *Social Indicators Research*, 16 (2):157–167.
22. Festinger, L. A. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford: Stanford University Press.
23. Finifter, A. W. (1970). Dimensions of Political Alienation. *The American Political Science Review*, 64 (2):389–410.
24. Finifter, A. W. (1972). (Ed.). *Alienation and the Social System*. New York: John Wiley.
25. Folkman, S.; Lazarus, R. S.; Gruen, R. J.; DeLongis, A. (1986). Appraisal, Coping, Health Status, and Psychological Symptoms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50 (3):571–579.
26. Geyer, F. (2001). Alienation, Sociology of. In: Smelser N. J. and Baltes P. B. (Eds.). *International encyclopedia of the social and behavioral sciences* (1). Amsterdam: Elsevier: 388–392.
27. Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.
28. Gurtman, M. B. (1992). Trust, Distrust and Interpersonal Problems: A Circumplex Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62 (6):989–1002.
29. Halman, L. (2007). Political Values. In: Dalton, R. J.; Klingeman H. D. (Ed.). *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press: 305–322.
30. Heaven, P. C.; Bester, C. L. (1986). Alienation and Its Psychological Correlates. *Journal of Social Psychology*, 126 (5):593–598.
31. Jilek, W. G. (1981). Anomic Depression, Alcoholism and Culture-Congenial Indian Response. *Journal of Studies on Alcohol, Supplement*, (9):159–170.
32. Kabashima, I.; Marshall, J.; Uekami, T.; Hyun, D. (2000). Causal Cynics or Disillusioned Democrats? Political Alienation in Japan. *Political Psychology*, 21 (4):779–804.
33. Kelly, G. A. (1955). *The psychology of personal constructs*. New York: Norton.

34. Kelly, H. H. (1967). Attribution theory in social psychology. In: Levine, D. (Ed.). *Nebraska symposium on motivation*. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Press: 192–238.
35. Kramer, R. M. (1995). In dubious battle: Heightened accountability, dysphoric cognition, and self-defeating bargaining behavior. In: Kramer, E. M.; Messick D. M. (Eds.). *Negotiation as a Social Process*. Thousand Oaks, CA: Sage: 95–120.
36. Lane, R. E. (1962). *Political Ideology. Why the American Common Man Believes What He Does*. New York: The Free Press.
37. Lantz, J.; Harper, K. (1990). Anomic Depression and the Migrating Family. *Contemporary Family Therapy*, 12 (2):153–163.
38. Lenard, P. T. (2007). Trust Your Compatriots, but Count Your Change: The Roles of Trust, Mistrust and Distrust in Democracy. *Political Studies*, 56 (2):312–332.
39. Levi, M.; Stoker, L. (2000). Political Trust and Trustworthiness. *Annual Review of Political Science*, (3):475–507.
40. Lockerbie, B. (2006). Economic dissatisfaction and political alienation in Western Europe. *European Journal of Political Research*, 23 (3):281–293.
41. Lovell, D. W. (2001). Trust and politics of postcommunism. *Communist and Post-Communist Studies*, 34 (1):27–38.
42. Lyons, S. R. (1970). The Political Socialization of Ghetto Children: Efficacy and Cynicism. *The Journal of Politics*, 32 (2):288–304.
43. Macke, A. S. (2008). Trends in Aggregate-Level Political Alienation. *The Sociological Quarterly*, 20 (1):77–87.
44. Marx, K.; Engels, F. (1976). *Rani radovi*. Zagreb: Naprijed.
45. Mason, W. M.; House, J. S.; Martin, S. S. (1985). On the Dimensions of Political Alienation in America. *Sociological Methodology*, (15):111–151.
46. Merton, R. K. (1964). Anomie, anomia and social interaction: contexts of deviant behavior. In: Clinard, M. B. (Ed.). *Anomie and Deviant Behavior*. New York: The Free Press: 213–242.
47. Miller, A. (1974). Political Issues and Trust in Government, 1964–1970. *American Political Science Review*, 68 (3):951–972.
48. Milovanović, D.; Živković, Đ. (1990). *Biološka psihijatrija. Anksiozni, depresivni i psihosomatski poremećaji*. Beograd: Interpregled.
49. Momirović, K.; Wolf, B.; Džamonja, Z. (1992). *KON 6 Kibernetička baterija konativnih testova*. Beograd: Savez društava psihologa Srbije.
50. Mulvey, A. (2002). Gender, economic context, perceptions of safety, and quality of life: A case study of Lowell, Massachusetts (U.S.A.), 1982–96. *American Journal of Community Psychology*, 30 (5):655–679.
51. Murdock, T. B. (1999). The social context of risk: Status and motivational predictors of alienation middle school. *Journal of Educational Psychology*, 91 (1):62–75.
52. Neal, A. G.; Groat, H. T. (1974). Social Class Correlates of Stability and Change in Levels of Alienation: a Longitudinal Study. *Sociological Quarterly*, 15 (4):548–558.
53. Neal, A. G.; Rettig, S. (1963). Dimensions of alienation among manual and non-manual workers. *American Sociological Review*, 28 (4):599–608.
54. Oskarson, M. (2008). *Social Risk and Political Alienation*. Paper prepared for the Nordic Political Association (NOPSA) XV Conference in Tromsø, Norway 6–9 August 2008.
55. Petrović, G. (1986). *Filozofija prakse*. Zagreb-Beograd: Naprijed, Nolit.
56. Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, New York: Princeton University Press.
57. Putnam, R. D. (1995). Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America. *PS: Political Science and Politics*, 28 (4):664–683.

58. Quinney, R. (1964). Political Conservatism, Alienation, and Fatalism: Contingencies of Social Status and Religious Fundamentalism. *Sociometry*, 27 (3):372–381.
59. Renshon, S. A. (1975). The Role of Personality Development in Political Socialization. In: Schwartz, D. C.; Schwartz, S. K. (Eds.). *New Directions in Political Socialization*. New York: The Free Press: 29–68.
60. Rokach, A. (2004). Loneliness then and now. Reflections on social and emotional alienation in everyday life. *Current Psychology*, 23 (1):24–40.
61. Rokeach, M. (1960). *The Open and Closed Mind*. New York: Basic Books.
62. Ross, C. E.; Mirowsky, J. (2006). Social Structure and Psychological Functioning. Distress, Perceived Control, and Trust. In: Delamater, J. (Ed.). *Handbook of Social Psychology*. New York: Springer Science+Business Media, LLC: 411–447.
63. Ross, C. E.; Mirowsky, J.; Pribesh, S. (2001). Powerlessness and the amplification of threat: Neighborhood disadvantage, disorder and mistrust. *American Sociological Review*, 66 (4):568–591.
64. Rotter, J. B. (1975). Some problems and misconceptions related to the construct of internal versus external control of reinforcement. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 45 (1):56–67.
65. Rus, V.; Arzenšek, V. (1984). *Rad kao sudbina i kao sloboda*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
66. Sapsford, R.; Abbott, P. (2006). Trust, confidence and social environment in post-communist societies. *Communist and Post-Communist Studies*, 39 (1):59–71.
67. Schabracq, M.; Cooper, C. (2003). To be me or not to be me: About alienation. *Counseling Psychology Quarterly*, 16 (2):53–79.
68. Schacht, R. (1989). Social structure, social alienation, and social change. In: Schweitzer, D.; Geyer F. (Eds.). *Alienation Theories and De-alienation Strategies – Comparative Perspectives in Philosophy and the Social Sciences* Northwood, UK: Science Reviews: 35–56.
69. Schacht, R. (1994). *The Future of Alienation*. Chicago: University of Illinois Press.
70. Schmitt, R. (2003). *Alienation and Freedom*. Colorado: Westview Press.
71. Schyns, P.; Nuus, M. (2007). Political Cynicism and Social Cohesion in Europe and the United States. In: Adams, F. (Ed.). *Social capital and Governance: Old and New Members of the EU in Comparison*. Muenster: Lit. Verlag: 71–103.
72. Seeman, M. (1959). On the meaning of alienation. *American Sociological Review*, 24 (6):783–791.
73. Seeman, M. (1983). Alienation motifs in contemporary theorizing: The hidden continuity of the classic themes. *Social Psychology Quarterly*, 46 (3):171–184.
74. Sekulić, A. (1990). *Bački Bunjevci i Šokci*. Zagreb: Školska knjiga.
75. Sexton, M. E. (1983). Alienation, Dogmatism, and Related Personality Characteristics. *Journal of Clinical Psychology*, 39 (1):80–86.
76. Southern, N. (2007). Protestant alienation in Northern Ireland: A Political, Cultural and Geographical Examination. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33 (1):159–180.
77. Southwell, L. P.; Everest, M. J. (1998). The electoral consequences of alienation: Non-voting and protest voting in the 1992 presidential race. *The Social Science Journal*, 35 (1):43–51.
78. Srole, L. (1956). Social Integration and Certain Corrolaries: An Aexplanatory Study. *American Sociological Review*, 21 (6):709–716.
79. Šram, Z. (2001). Religioznost i društvena svijest: analiza odnosa na uzorku građana Subotice. *Crkva u svijetu*, 36 (4):389–419.

80. Šram, Z. (2006). Socijalni stavovi i osobine ličnosti kao komponente političke kulture. U: Mihailović, S. (Ur.). *Pet godina tranzicije u Srbiji II*. Beograd: Socijaldemokratski klub, Fondacija Frierich Ebert: 200–218.
81. Šram, Z. (2007.a). Anomija, depresivnost i antizapadna orijentacija. *Revija za sociologiju*, 38 (3–4):103–118.
82. Šram, Z. (2007.b). *Društveni karakter, politička kultura i struktura ličnosti: komparativna analiza zagrebačkih i beogradskih studenata* (doktorska disertacija). Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
83. Thompson, W. E.; Horton, J. E. (1960). Political Alienation as a Force in Political Action. *Social Forces*, 38 (3):190–195.
84. Thompson, M. P.; Norris, F. H. (1992). Crime, Social Status, and Alienation. *American Journal of Community Psychology*, 20 (1):97–119.
85. Trzcinski, E.; Holst, E. (2008). Subjective Well-being Among Young People in Transition to Adulthood. *Social Indicators Reserach*, 87 (1):83–109.
86. Twining, J. E. (2005). Alienation as a Social Process. *The Sociological Quartely*, 21 (3):417–428.
87. Uslaner, E. (2002). *The Moral Foundation of Trust*. New York: Cambridge University Press.
88. Verba, S.; Schlozman, K. L.; Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: civic voluntarism in American politics*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
89. Vujčić, V. (2001). *Politička kultura i demokracija*. Osijek-Zagreb-Split: PAN LIBER.
90. Weakliem, D. L.; Borch, C. (2006). Alienation in the United States: Uniform or Group-Specific Change? *Sociological Forum*, 21 (3):415–438.
91. Whiteley, P. F. (1999). The origins of social capital. In: Deth, J. Van; Maraffi, M.; Newton, K.; Whiteley P. (Eds.). *Social Capital and European Democracy*, London: Routledge: 25–44.
92. Zonis, M. (1968). Political Elites and Political Cynicism in Iran. *Comparative Political Studies*, 1 (3):35–371.

Zlatko Šram

Institute for Migration and Ethnic Studies, Zagreb, Croatia

e-mail: zlatko.sram@imin.hr

Social alienation of the Croatian Bunjevci in Vojvodina

Abstract

On a sample of the Croatian Bunjevci in Vojvodina we tried to establish whether social attitudes such as anomia, political distrust and interpersonal distrust correlated and formed the latent level of the social alienation structure of higher order. The second goal of our research was the analysis of anomia, political distrust and interpersonal distrust as predictors of people's interest in politics. The third goal of the research was to find out how sociodemographic characteristics and subjective evaluation of the standard of living were correlated with the social alienation of the higher order factor. The research was carried out on a sample of 484 adult (over 18 years old) respondents; half of them said their nationality was Croatian and the other half said they were "only" Bunjevci. The examined variables turned out to be single factor constructs, showing high reliability according to the Cronbach Alfa coefficient. The factor analysis was based on the correlation matrix for anomia, political distrust and interpersonal distrust and pointed to the superfactor of social alienation. A multiple regression equation showed a negative correlation between interest in politics and political distrust but a positive correlation between interest in politics and anomia and interpersonal distrust. The correlation analysis showed that respondents with lower education and "only" Bunjevci felt more socially alienated. Poor subjective evaluation of the living standard was a better predictor of social alienation than sociodemographic variables. The results of the research have confirmed our starting hypothesis that distrust of society, politics and fellow humans in general, presents a rather homogenous and coherent construct. The regression equation variables show that in the psychosocial background of the interest in politics there are at the same time the syndrome of "hostile anomia" and "political integration" in the sense of connection between political trust and interest in politics. The research has also confirmed the hypothesis that education and subjective assessment of the living standard correlate with social alienation; this fact points to the importance of the socioeconomic factor when we look at the isolation and different forms of manipulation in the political and social life of the Croatian Bunjevci in Vojvodina.

Key words: social alienation, anomia, political distrust, interpersonal distrust, interest in politics, Croatian Bunjevci, Vojvodina.

Received in January 2009

Accepted in April 2009

